

dra hab. Anna Sielska, prof. ASP
Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach
Katedra Nowych Mediów

RECENZJA

dorobku artystycznego i dydaktycznego oraz wskazanego osiągnięcia artystycznego (dzieła habilitacyjnego) doktory Agnieszki Rayss sporządzona w związku z postępowaniem habilitacyjnym w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie Sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

Zlecniodawca Recenzji:
Uniwersytet im. Komisji Edukacji Narodowej

I. Ogólne informacje o Kandydatce

Dra Agnieszka Rayss jest fotografką, artystką wizualną i badaczką, której praktyka sytuuje się na przecięciu fotografii dokumentalnej, badań artystycznych oraz krytycznej refleksji nad instytucjami kultury i mechanizmami pamięci zbiorowej. Urodziła się w 1970 roku.

W 1996 roku ukończyła studia magisterskie z historii sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, przygotowując pracę pod kierunkiem prof. Jacka Purchli. Wykształcenie humanistyczne stanowi istotny fundament jej późniejszej praktyki artystycznej, łączącej tworzenie obrazów z wnikliwą analizą kontekstów historycznych, społecznych i teoretycznych.

W 2019 roku uzyskała stopień doktora sztuki w dyscyplinie sztuki piękne i konserwacja dzieł sztuki na Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu. Promotorem jej rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Do broni. Czy można odtworzyć historię” był prof. Piotr Wołyński. Rozprawa ta, poświęcona zjawisku rekonstrukcji historycznych jako przestrzeni negocjacji pamięci zbiorowej i reprezentacji przeszłości, stanowiła ważny krok w kierunku praktyki artystycznej opartej na badaniach (artistic research, practice-based research).

Między 2014 a 2023 rokiem dra Rayss współpracowała z Instytutem Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie prowadziła zajęcia na kulturoznawstwie. Od października 2020 roku jest zatrudniona na stanowisku adiunktki na Wydziale Projektowania Uniwersytetu SWPS w Warszawie (School of Form), gdzie prowadzi zajęcia z fotografii, wideo oraz przedmioty o charakterze humanistycznym, zgodnie z interdyscyplinarnym modelem kształcenia na kierunku Wzornictwo.

Dra Agnieszka Rayss jest współzałożycielką i aktywną członkinią kolektywu fotograficznego Sputnik Photos, założonego w 2006 roku, który w ciągu dwudziestu lat swojej działalności zrealizował dziesiątki projektów badawczo-artystycznych, opublikował liczne książki i zorganizował wystawy w Polsce i za granicą. Kolektyw ten

stał się ważną platformą dla rozwoju fotografii dokumentalnej i krytycznej w Polsce, a także przestrzenią współpracy międzynarodowej i międzypokoleniowej.

Habilitationka jest autorką licznych publikacji fotograficznych, w tym „American Dream” (2010), „Tu się zaczyna koniec miast” (2015), „Ostatnia rozmowa z akademikiem Sacharowem” (2022), a także współautorką publikacji kolektywu Sputnik Photos, w tym „IS (not)” (2010), „Stand by” (2012), „Miejsce odległe” (2012), „[Niekompletny] spis rzeczy” (2016). W 2019 roku opublikowała również książkę-teczkę „Z zapisków kolekcjonera”, a w 2024 roku, wspólnie z Marcinem Wichą, książkę „Kamionek” połączoną z wystawą kuratorską.

Jej prace były prezentowane na licznych wystawach indywidualnych i zbiorowych w Polsce i za granicą, m.in. w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, Centrum Kultury Zamek w Poznaniu, Instytucie Fotografii Fort w Warszawie, Gdańskiej Galerii Fotografii Muzeum Narodowego w Gdańsku, ZAK – Centrum Sztuki Współczesnej w Zitadelle Spandau w Berlinie, galerii Chiasso Perduto we Florencji, podczas festiwali fotograficznych, takich jak Noorderlicht w Holandii, Prague Biennale, Vilnius Photo Circle, Fotofestiwal w Łodzi, Miesiąc Fotografii w Krakowie, Miesiąc Fotografii w Bratysławie, Les Rencontres d'Arles, CONTACT Photography Festival w Toronto, RIBOCA – Ryskie Międzynarodowe Biennale Sztuki Współczesnej oraz w licznych galeriach i instytucjach muzealnych.

Dra Rayss otrzymała szereg nagród i wyróżnień, w tym: nagrodę w konkursie Newsreportaż (2009), status finalistki w Hasselblad Masters Award (2010), nagrodę w konkursie Pictures of the Year (2010, 2012), pierwszą nagrodę w konkursie Fotograficzna Publikacja Roku podczas Fotofestiwalu w Łodzi (2013, 2016), wyróżnienie w konkursie The Best Contemporary Photobooks of Central Eastern Europe podczas Miesiąca Fotografii w Bratysławie (2012), tytuł Best Books według Photo-Eye (USA, 2012), finał konkursu PHOTOESPAÑA (2013) oraz wyróżnienie w konkursie ART BOOKS WANTED International Award w Pradze (2013).

Habilitationka była stypendystką Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2009, 2016), m.st. Warszawy (2015, 2019), Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej (2010) oraz Programu Kultura Polska Ogólnopolska (2024). Brała udział w licznych rezydencjach artystycznych, w tym w Altonaer Museum w Hamburgu (2015), na Islandii w ramach rezydencji SIM (2024) oraz w programie Archivo Lab (2024).

Jej prace znajdują się w kolekcjach instytucjonalnych, w tym w: Narodowym Instytucie Kultury i Urbanistyki, Muzeum Warszawy, Nomus – Nowe Muzeum Sztuki w Gdańsku, Altonaer Museum w Hamburgu, kancelarii prawnej White and Case oraz w kolekcjach prywatnych.

W latach 2018–2022 dra Rayss była członkinią Społecznej Rady Kultury przy Prezydencie m.st. Warszawy – ciała doradczego skupiającego twórców, aktywistki i ekspertów o istotnym dorobku i sprawdzonych kompetencjach.

Dra Agnieszka Rayss od 2018 roku współtworzy także Społeczne Centrum Fotografii przy ul. Chłodnej 20 w Warszawie – przestrzeń działającą w ramach współpracy

stowarzyszenia Sputnik Photos i Fundacji Archeologia Fotografii, obejmującą galerię, bibliotekę, archiwum oraz program działań edukacyjnych i wystawienniczych.

II. Ocena dorobku artystycznego Habilitantki

Dorobek artystyczny dry Agnieszki Rayss stanowi spójną, konsekwentnie rozwijaną całość, która ewoluowała od fotografii reporterskiej i dokumentalnej w kierunku praktyki badawczo-artystycznej (artistic research), łączącej praktykę fotograficzną z pogłębioną refleksją teoretyczną nad mechanizmami pamięci, reprezentacji i władzy instytucjonalnej. Działalność artystyczną dry Agnieszki Rayss obserwuję z uznaniem od momentu powstania kolektywu Sputnik Photos w 2006 roku. Ta niemal dwudziestoletnia perspektywa pozwala mi dostrzec głęboką konsekwencję i naturalność ewolucji jej praktyki artystycznej.

Wczesny okres działalności Habilitantki, zogniskowany był na fotoreportażu prasowym. Jako fotografka współpracująca z tygodnikiem „Polityka”, regularnie publikowała cykle fotoreportaży dokumentujących nowe zjawiska w obrębie kultury popularnej oraz dynamiczne przemiany społeczne i kulturowe w Polsce oraz innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej po 1989 roku.

Projekty z tego okresu, takie jak „American Dream” (2010), „Piękne ciała” (2009) czy „Femen” (2012), mimo że realizowane metodami fotografii dokumentalnej, ujawniają już zainteresowanie Habilitantki problematyką wykraczającą poza tradycyjny reportaż. Te wczesne realizacje wskazują na konsekwentne zainteresowanie zjawiskami społecznymi, w których ciało, medialność i performatywność odgrywają kluczową rolę. Projekty te zostały docenione nagrodami w prestiżowych konkursach międzynarodowych (Hasselblad Masters Award, Pictures of the Year, Newsreportaż) i prezentowane na ważnych festiwalach fotograficznych (Noorderlicht, Prague Biennale).

W kolejnych latach twórczość dry Rayss stopniowo ewoluuje w kierunku pracy z przestrzenią i krajobrazem, gdzie kluczowe stają się relacje między obiektami technicznymi a przyrodą. Projekty „Earth Bleeds Water” (2010, Islandia), „Obieg zamknięty” (2012, Warszawa) oraz „Tu się zaczyna koniec miast” (2015, z tekstem Filipa Springera) łączy sposób traktowania krajobrazu nie jako pustego tła, lecz jako przestrzeni naznaczonej działalnością ludzką, przestrzeni, w której natura i technika przenikają się wzajemnie.

Istotnym zwrotem w praktyce artystycznej dry Rayss było coraz głębsze zainteresowanie się problematyką pamięci, historii i roli archiwum w kształtowaniu narracji. Projekt „Wspominam i płaczę za życiem” (2011–2015), zrealizowany pod wpływem twórczości pisarki Swietłany Aleksijewicz, zestawiał współczesne portrety kobiet-weteranek II wojny światowej z dokumentami z ich prywatnych archiwów. Po raz pierwszy archiwum przestało być tu jedynie źródłem kontekstu historycznego, lecz stało się pełnoprawnym elementem wizualnej narracji. Ten projekt otworzył drogę do późniejszych realizacji, w których granica między materiałem własnym a znalezionym, między dokumentem a interpretacją, stopniowo się zacierała.

Ważnym momentem była rezydencja w Altonaer Museum w Hamburgu (2015–2016), gdzie Habilitantka zamiast fotografować współczesny region, skierowała uwagę na

obiekty przechowywane w magazynach muzealnych. Powstała seria „The Unicorn and Other Objects”, która zapoczątkowała jej systematyczne zainteresowanie mechanizmami funkcjonowania instytucji muzealnych i procesami selekcji obiektów.

Projekt „Gdzie jest ciało” (2017) skonfrontował kobiece akty Mariusza Hermanowicza z fotografiami preparatów anatomicznych z medycznych kolekcji, problematyzując status kobiecego ciała w systemach reprezentacji – zarówno artystycznej, jak i naukowej.

Równolegle rozwijał się wieloletni projekt „Ostatnia rozmowa z akademikiem Sacharowem” (2015–2022), poświęcony kazachskiemu poligonowi nuklearnemu w Semipałatyńsku. Książka, opublikowana w 2022 roku przez kolektyw Sputnik Photos, jest esejem wizualnym o odpowiedzialności nauki i traumie jako dziedzictwie wielkich projektów technologicznych zimnej wojny.

Praca doktorska „Do broni” (2019) stanowiła istotny etap w rozwoju praktyki badawczo-artystycznej dry Rayss. Punktem wyjścia stały się rekonstrukcje historyczne jako szczególna forma negocjowania pamięci zbiorowej – próba fizycznego, cielesnego przeżycia przeszłości. Kluczowa była seria fotomontaży „Krajobrazy z wojną”, w której dra Rayss łączyła kadry z rekonstrukcji, archiwalne fotografie krajobrazów oraz obrazy ze stockowych agencji fotograficznych. W przeciwieństwie do Jeffa Walla, który kontrolował każdy element swojej „reżyserii”, dra Rayss przenosiła reżyserię do fazy postprodukcji – na etap montażu, gdzie decydowała, które fragmenty rzeczywistości zestawić ze sobą, by wytworzyć nowe znaczenia. Rozprawa stanowiła teoretyczno-praktyczną obronę metodologii artistic research, demonstrując, że praktyka artystyczna może funkcjonować jako samodzielna metoda produkcji wiedzy o mechanizmach pamięci, reprezentacji i konstruowania narracji historycznych.

Praktyka artystyczna dr Rayss charakteryzuje się dojrzałym osadzeniem w metodologii artistic research – metodzie, która nie traktuje teorii jako ilustracji dla dzieła ani dzieła jako ilustracji dla teorii, lecz oba porządki traktuje jako równoprawne narzędzia poznania. W praktyce badawczej opartej na sztuce forma podejmowanych działań wynika z kontekstu i może przyjmować wielorakie postaci. Pozostając w bliskiej relacji z nauką, stanowi samodzielny sposób generowania wiedzy, który często dociera do obszarów nieuchwytnych lub wciąż niedostępnych dla tradycyjnych metod akademickich.

Szczególnie cenna jest świadomość teoretyczna dry Rayss w zakresie krytycznej teorii fotografii. Odniesienia do Arielli Azoulay (fotografia jako relacja społeczna i współpraca), Marthy Rosler (fotomontaż jako narzędzie oporu w serii „Bringing the War Home”), Jacques’a Derridy („Gorączka archiwum”) i Allana Sekuli (archiwum fotograficzne jako narzędzie organizacji wiedzy i sprawowania władzy) świadczą o gruntownej znajomości współczesnych debat. Habilitantka umiejętnie sytuuje własną praktykę w kontekście dyskursu postfotograficznego, odwołując się do refleksji Joana Fontcuberty na temat śmierci fotografii jako medium referencyjnego oraz prac Trevora Paglena i Hito Steyerl dotyczących obrazów tworzonych przez maszyny i algorytmy sztucznej inteligencji.

III. Ocena osiągnięcia artystycznego wskazanego przez Habilitantkę

Jako osiągnięcie habilitacyjne dra Agnieszka Rayss wskazała projekt „Fantomy”, realizowany w latach 2015–2025 i prezentowany w czterech odsłonach: w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie (2022), w Centrum Kultury Zamek w Poznaniu (2023), w kwartalniku „Konteksty” (2024) oraz w galerii Chiasso Perduto we Florencji (2025). Projekt ten stanowi dojrzałe, wielowymiarowe osiągnięcie artystyczne, które w pełni odpowiada kryteriom osiągnięcia habilitacyjnego w zakresie zarówno oryginalności koncepcji, konsekwencji realizacji, jak i teoretycznej świadomości.

Kluczową wartością projektu „Fantomy” jest jego oryginalne podejście do krytyki instytucji muzealnej. Choć projekt wpisuje się w tradycję *artistic research* i krytyki instytucjonalnej, proponuje własną, szczególną metodę opartą na trzech strategiach: fotografowaniu tego, co ukryte (obiektów w magazynach, opakowań ochronnych, pomocniczych elementów scenografii muzealnej), demontażu muzealnych klasyfikacji poprzez świadome zestawienia oraz budowaniu wielowarstwowych narracji wizualno-tekstowych. Dra Rayss nie tworzy spektakularnych interwencji w przestrzeni muzeum (jak Fred Wilson w „Mining the Museum”), nie produkuje fikcyjnych archiwów (jak Walid Raad), nie rekonstruuje historycznych gabinetów osobliwości (jak Mark Dion). W przeciwieństwie do czysto formalnych, estetyzujących interwencji (jak wystawa Wesa Andersona i Juman Malouf „Spitzmaus Mummy in a Coffin and Other Treasures” w Kunsthistorisches Museum w Wiedniu, 2018), gdzie kolekcja staje się teatralną scenografią, dr Rayss nie neutralizuje krytycznego potencjału swojej pracy poprzez estetyzację. Jej metoda jest subtelniejsza, ale równie skuteczna – polega na fotografowaniu rzeczywistych obiektów w ich rzeczywistym kontekście muzealnym, a następnie na przepracowaniu tego materiału poprzez świadome zestawienia. Habilitantka komponuje serie ze zdjęć obiektów pochodzących z różnych porządków, instytucji i epok historycznych, by zakwestionować oczywistość muzealnych klasyfikacji i ujawnić ich arbitralność. Ta strategia jest szczególnie efektywna, ponieważ opiera się na dokumentowaniu rzeczywistych obiektów i praktyk muzealnych, co uniemożliwia instytucji zdystansowanie się od krytyki poprzez podważenie faktograficznej podstawy pracy. Jednocześnie kuratorskie zestawienia ujawniają ukryte logiki muzealnego porządku, pokazują, jak arbitralne są granice między działami, jak politycznie uwikłane są decyzje o tym, co pokazać, a co ukryć.

Projekt realizowany był przez dziesięć lat (2015–2025), co świadczy o konsekwencji i systematyczności badań artystycznych. Dra Rayss fotografowała w kilkunastu muzeach europejskich – od wielkich instytucji narodowych przez muzea etnograficzne, muzea historii naturalnej, aż po wyspecjalizowane kolekcje anatomiczne i regionalne. Ten szeroki zakres nie jest przypadkowy – pozwala na budowanie zestawień i porównań, na pokazanie, że mechanizmy władzy muzealnej działają podobnie niezależnie od typu instytucji, lokalizacji geograficznej czy specjalizacji kolekcji. Jednocześnie dekada pracy pozwoliła na wielokrotne przepracowanie materiału, na testowanie różnych strategii prezentacji, na dostosowywanie projektu do zmieniających się kontekstów społeczno-politycznych. Szczególnie istotne są fotografie ze Lwowa wykonane po rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 roku – rzeźba barokowa Johanna Georga Pinsla osłonięta tkaniną jako ochrona przed bombardowaniami, pusty postument po dziele ewakuowanym do Łotwy. Te obrazy wprowadzają wymiar naglącej teraźniejszości – muzeum przestaje być przestrzenią

abstrakcyjnej refleksji nad przeszłością, staje się miejscem konkretnych decyzji o życiu i śmierci dzieł sztuki.

Istotną cechą projektu jest możliwość prezentacji w różnych kontekstach i formatach. Warszawska ekspozycja w Państwowym Muzeum Etnograficznym miała szczególnie charakter – instytucja zgodziła się na prezentację prac krytycznie odnoszących się do jej własnych praktyk kuratorskich. Sześćdziesiąt fotografii zorganizowano w sekwencji tematycznej, które nie tworzyły chronologicznej narracji, lecz funkcjonowały jako sieć wzajemnych odniesień i napięć.

Pierwszą część ekspozycji stanowiły obrazy muzealnych rekonstrukcji, dioram, makiet, malowanych telf, które sygnalizowały fundamentalne pytanie o granicę między dokumentowaniem rzeczywistości a jej konstruowaniem. Dalej prezentowano fragmenty historycznych manekinów: drewniane głowy fotografowane metodą przypominającą dokumentację antropometryczną, oraz oddzielone ręce i dłonie. Te obiekty, pierwotnie służące jako nośniki dla eksponowanych kostiumów, z czasem same stały się częścią muzealnej kolekcji, co prowokowało pytania o mechanizmy nadawania wartości i statusu zabytku.

Kolejne zestawienia wprowadzały problematykę kolonialnego dziedzictwa kolekcji etnograficznych. Ceramiczna figura służąca jako skarbonka na datki misyjne, ponumerowane woskowe głowy znanych postaci, fragment kamienia księżycowego – te różnorodne obiekty łączyło to, że wszystkie zostały wyrwane z pierwotnych kontekstów i podporządkowane logice muzealnej klasyfikacji. Tabliczki na drzwiach magazynów z napisami wskazującymi na geograficzne i przedmiotowe kategorie unaoczniały arbitralność podziałów, którymi posługuje się instytucja.

Punktem kulminacyjnym była seria fotografii obiektów całkowicie ukrytych pod ochronnymi materiałami – białymi tkaninami i bezkwasowymi papierami. Te nierozpoznawalne formy, przypominające kształtem ludzkie sylwety, wprowadzały atmosferę niepokoju i dwuznaczności, materializując tytułowe Fantomy – obiekty fizycznie obecne w przestrzeni muzeum, ale niedostępne dla spojrzeń publiczności.

Poznańska prezentacja została wzbogacona o wątek kolonialny, włączając fotografie z Museo delle Civiltà w Rzymie, które przechowuje kolekcje z dawnego faszystowskiego Muzeum Kolonialnego założonego w 1923 roku. Szczególnie istotne są gipsowe odlewy głów wykonane przez antropologa Lido Ciprianiego podczas jego pracy w koloniach włoskich – starannie wykonane i pokolorowane, stanowią dziś materialny ślad pseudonaukowych praktyk antropologicznych w służbie kolonializmu. Publikacja w kwartalniku „Konteksty” (2024) umieściła projekt w szerszym kontekście debat humanistycznych o polityce pamięci. Wystawa we Florencji (2025) pokazała uniwersalność problemu – kolonialnego dziedzictwa kolekcji, relacji między ochroną a wykluczeniem – wykraczającą poza polski kontekst. Ta adaptacyjność nie jest wyrazem nieokreśloności projektu, lecz jego siłą – projekt „żyje”, rozwija się, reaguje na zmieniające się konteksty, co jest właściwością dojrzałych realizacji artystycznych w nurcie artistic research.

Projekt „Fantomy” jest głęboko osadzony w tradycji nowej muzeologii i krytycznych studiów muzealnych. Dra Rayss świadomie odnosi się do fundamentalnych tekstów: Krzysztofa Pomiana (muzeum jako „dziwne miejsce”), Petera Vergo (krytyka tradycyjnego muzealnictwa), Eilean Hooper-Greenhill (muzea jako instytucje władzy), Piotra Piotrowskiego (koncepcja muzeum krytycznego), André Malraux (muzea jako projekty historyczne i ideologiczne), Jamesa Cuno (muzea jako przestrzenie konkurencyjnych roszczeń kulturowych). Równie ważne jest umiejscowienie w tradycji praktyk artystycznych – Habilitantka dialoguje z twórczością Freda Wilsona, Walida Raada, Christiana Boltanskiego, Marka Diona, Glorii Oyarzabal, artystów wykorzystujących medium sztuki do krytyki instytucji muzealnych. Nie jest to jednak relacja wtórności – Habilitantka wypracowała własną metodę, specyficzną dla medium fotograficznego i dla środkowoeuropejskiego kontekstu postkomunistycznego i postkolonialnego.

Szczególnie cenna jest zdolność projektu do uchwycenia ambiwalencji instytucji muzealnej. Dr Rayss nie potępia muzeów jako instytucji zasadniczo złych. Zamiast tego pokazuje nierozwiązywalny paradoks: muzeum jednocześnie chroni i wyklucza, troszczy się i kontroluje, zachowuje i uśmierca. Ta ambiwalencja jest widoczna w warstwie wizualnej projektu. Fotografie są wizualnie atrakcyjne – mają w sobie coś z klasycznej martwej natury, z fotografii studyjnej – ale ta atrakcyjność jest niepokojąca. Obiekty owinięte w białe tkaniny przypominają duchy, trumny, mumie. Preparaty anatomiczne w słojach są zarazem fascynujące i przerażające. Ta estetyczna strategia – równowaga między wizualną atrakcyjnością a niepokojem – jest niezwykle trudna do osiągnięcia i wymaga zarówno precyzji formalnej (doskonałego opanowania techniki fotograficznej), jak i wrażliwości konceptualnej (zrozumienia, że forma nie może ani gloryfikować, ani trywializować przedmiotu krytyki).

Projekt odnosi się do palących problemów współczesności: dekolonizacji muzeów, polityki pamięci, odpowiedzialności instytucji za konstruowanie wiedzy o przeszłości. W kontekście polskim ma również wymiar polityczny – odnosi się do toczących się debat o roli muzeów w kształtowaniu pamięci zbiorowej, o tym, czyje historie są opowiadane, a czyje przemilczane, o tym, jak muzea mogą (lub nie mogą) stać się przestrzeniami inkluzywnych, wielogłosowych narracji.

Na poziomie formalnym fotografie wykonane są z dużą precyzją techniczną. Nawiązują do estetyki profesjonalnej fotografii muzealnej – neutralne tła, staranne oświetlenie, dbałość o odwzorowanie faktury i koloru. Dra Rayss świadomie jednak łamie konwencje tej fotografii, zostawiając w kadrze fragmenty stanowiska fotograficznego, brzegi tła, taśmy mocujące, etykiety. Te „niedoskonałości” demaskują iluzję obiektywizmu fotografii dokumentacyjnej. Jeszcze istotniejsza jest strategia komponowania sekwencji. Dr Rayss nie respektuje muzealnych klasyfikacji – rezygnuje z podziałów na działy, z uporządkowania chronologicznego i geograficznego. Buduje własne układy oparte na skojarzeniach wizualnych i konceptualnych, które są prowokacyjne, lecz nie arbitralne – otwierają przestrzeń do myślenia o władzy klasyfikacji i mechanizmach wykluczenia.

IV. Ocena działalności dydaktycznej i organizacyjnej

Działalność dydaktyczna dry Agnieszki Rayss wskazuje na podejście wykraczające poza przekazywanie umiejętności technicznych – jak wynika z opisu prowadzonych

zajęć, istotne miejsce zajmuje rozwijanie świadomości kontekstualnej i konceptualnej fotografii jako medium badawczego.

Habilitationka prowadziła zajęcia w różnych kontekstach edukacyjnych, od 2020 roku na Wydziale Projektowania Uniwersytetu SWPS, gdzie łączy przekaz wiedzy technicznej z refleksją humanistyczną nad funkcją obrazu. Kluczowym przedsięwzięciem jest Program Mentorski Sputnik Photos, przez który przeszło ponad 150 uczestników. Model programu opiera się na indywidualnej pracy mentoringowej z podejściem niehierarchicznym – mentorzy pomagają wypracować indywidualny język wizualny.

Działalność społeczna wykracza poza dydaktykę. Kolektyw Sputnik Photos wspiera finansowo artystów z Białorusi i Ukrainy, organizując stypendia i solidarne rezydencje. Istotna była akcja „Free ID Photos” dla osób przybyłych z Ukrainy po wybuchu wojny.

Dra Rayss konsekwentnie angażuje się w inicjatywy promujące widoczność kobiet w fotografii. Współpracuje z grupą Polish Women Photographers, uczestniczy w publicznych spotkaniach poświęconych tej tematyce oraz w 2021 roku opublikowała w Gazecie Fotograficznej tekst „Przemilczana historia i przejęty mikrofon”, poświęcony problemowi wykluczenia fotografek z publicznego dyskursu. Kuratorowała również wystawy studenckie i była jurorką konkursów wspierających debiutujące artystki.

Wielopłaszczyznowa aktywność dra Rayss – dydaktyczna, organizacyjna, kuratorska, społeczna – stanowi istotne uzupełnienie jej praktyki artystycznej i ma realne znaczenie dla rozwoju polskiej fotografii dokumentalnej i krytycznej.

V. Konkluzja

Wnikliwa analiza dokumentacji dorobku dra Agnieszki Rayss pozwala mi z pełnym przekonaniem wspierać jej starania o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego. Dorobek artystyczny wskazany przez Habilitationkę budzi mój szacunek dla jej twórczego zaangażowania, jest znaczący i zauważalny na arenie międzynarodowej, a doświadczenie zawodowe dra Rayss jest imponujące.

Projekt „Fantomy” stanowi dojrzałe, wielowymiarowe osiągnięcie artystyczne, które w pełni odpowiada kryteriom osiągnięcia habilitacyjnego. Jest to praca oryginalna – proponująca własną metodę krytyki instytucji muzealnej, specyficzną dla medium fotograficznego. Jest to praca konsekwentna – realizowana systematycznie przez dziesięć lat, rozwijana w kolejnych odsłonach, adaptowana do różnych kontekstów. Jest to praca teoretycznie ugruntowana – osadzona w solidnej znajomości nowej muzeologii i krytycznych studiów muzealnych, ale nie ograniczająca się do ilustrowania teorii. Jest to praca metodologicznie świadoma – realizująca założenia artistic research, w której praktyka artystyczna funkcjonuje jako strategia badawcza. Wreszcie, jest to praca mająca szczególne znaczenie społeczne – poruszająca zagadnienia istotne dla współczesnych debat o dekolonizacji muzeów, o polityce pamięci, o odpowiedzialności instytucji kulturalnych.

Wskazane osiągnięcie habilitacyjne spełnia wymogi określone w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.).

dra hab. Anna Sielska, prof. ASP